

Ключевые слова: Директория, геополитика, политическая междувоенная эмиграция 1920–1930-х годов.

© Olga Zubko
(Vinnytsia)

THE YEAR 2013: THE 131-TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF FEDOR PETROVYCH SHVETS (1882–1940)

The life and work of Fedir Petrovych Shvets – a famous Ukrainian public and political figure of 1917–1920's, unfortunately, is a striking example of a human shortsightedness, and in some aspects of political belonging. He, as a professional geologist, professor of Kiev's University, the head of Ukrainian peasants' union, member of the Ukrainian Party of Socialist Revolutionaries, was honored to proclaim the historical «Reunion Act» of the Ukrainian People's Republic with West Ukrainian National Republic on January 22, 1919 at St. Sophia Square in Kyiv.

It is interesting that the proclamation of the «Reunion Act» was symbolic for Fedir Petrovych as it was his last successful step in political career.

On November 15, 1919 by a joint decision of the Directory and the Government of UPR Fedir Shvets and his colleague Andriy Makarenko went with diplomatic missions abroad, transferring all power to Simon Petliura. You can surmise that Professor Shvets even at that times intuitively felt rapid reformation of the Directory to a personal dictatorship of Simon Petliura. It is clear that in this case prevails the natural human desire – to realize his own political ambitions. So the political arsenal of Shvets in 1919's – 1920's was supplemented with certain subtle intrigues. But the goal was not achieved: on May 25, 1920 Fedir Shvets was removed from the Directory of the UPR. His political shortsightedness costed him a career, as it rapidly rolled down.

In 1920, Professor Shvets moved from Vienna to Prague. From 1923 he was a Professor of Geology of Ukrainian Free University and in 1924–1929's he was a Professor of Geology of Ukrainian higher pedagogical institute of M. Dragomanova in Prague.

In 1928–1929's Fedir Shvets agreed with his political associates Opanas Andriievskiy and Andrew Makarenko to create the Ukrainian People's Council, which aim was to unite in emigration all exiled Ukrainians of Naddniprianshchyna. At that time Professor Shvets cooperated with Ukrainian nationalists. However, these abilities to perform himself as a famous politician were not successful. Therefore, in 1930 Fedir Shvets was mostly Ukrainian writer and a lecturer of the Ukrainian working University of Prague.

In his diaries Fedir Shvets expressed life-philosophical thoughts about the sense of life, political leadership, the future of Ukraine.

Specific data on the health status of Fedir Petrovych Shvets are not registered. On June 20, 1940 he died in Prague, from which he hadn't moved even after the Munich Conspiracy in 1938, according to which the greater part of Czechoslovakia was annexed. He was buried in the Prague Cemetery of Olshanskyi.

Key words: Directory, geopolitics, political emigration of the 1920–1930-th years.

До редакції надійшла 17.03.2014.

УДК 930: 94 (477) «1991–2011»

© Олександр Дмитрушко
(Київ)

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ В ІСТОРИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ (1991–2011 РР.)

У статті розкриваються окремі аспекти українсько-російських відносин в період 1991–2011 рр. у працях українських дослідників. Такий невеликий відрізок часу децю позбавляє важливого ресурсу дослідження – історичної дистанції. Це ускладнює роботу дослідників, вимагає більш уважного і неупередженого погляду на події того часу. Але, недивлячись на такі складнощі у дослідженні обраної теми, інтерес до її вивчення постійно зростає. Слід зазначити, що риторика наукових досліджень змінювалась у відповідності зі зміною пріоритетів зовнішньої політики України.

Ключові слова: Україна, Російська Федерація, історіографія, геополитика, міжнародні відносини.

Росія і Україна є найбільшими державами Європи. Вони займають значну сукупну територію, на якій проживає понад 200 млн. осіб. Обидві держави володіють вагомим господарським і військовим потенціалом, що є визначальним фактором в економічному і політичному житті на пострадянському просторі. Цілком зрозуміло, що від характеру взаємовідносин цих двох держав багато в чому залежить стабільність ситуації в Центральній та Східній Європі.

Вчені неодноразово робили спроби проаналізувати стан вивчення цього питання. Зокрема, окремі аспекти російсько-українських відносин у своїх працях розкрили О. Глушак [19], В. Чумак [24], І. Діак [6] та ін. Проблемам Європейській інтеграції України та її відносинам з РФ присвячене дисертаційне дослідження Р. Філоненка [22]. Аналізу українсько-російських відносин у сфері культури й науки протягом 1991–2005 рр. присвячене дисертаційне дослідження О. Романухи [17].

Мета даної статті – дослідження історіографії російсько-українських стосунків у працях вітчизняних науковців.

Відносини між двома країнами, на думку дослідників, можуть відіграти провідну роль в побудові нової моделі міжнародних відносин на Євразійському континенті. [11].

Перш за все, необхідно відмітити праці, що з'явилися на початковому етапі становлення зовнішньої політики України, як незалежної держави. Дані дослідження характеризувались констатацією фактів щодо українсько-російських відносин першої половини 90-х р. ХХ ст., спробами по-новому осмислити окремі парадигми у відносинах двох країн, розробити певні концепції та підходи для висвітлення ряду сфер взаємостосунків між двома країнами [3; 4; 25].

Значна частина дослідників відносини з країнами Європейського Союзу напряду пов'язували їх із взаєминами з Російською Федерацією. Зокрема С. Василенко зазначає, що «Особливе місце в нашій зовнішній політиці займають українсько-російські відносини. Вони багатогранні, різнопланові, складні і, разом з тим, масштабні. Якщо говорити про Україну в європейському процесі, то повної відповіді на це питання не можна отримати без детального аналізу її відносини з Росією» [4, с. 72].

Разом з тим, С. Андрущенко відзначає посилення російського впливу на пострадянському просторі у відповідь на реалізацію планів формування Великої Європи. Для цього Росія

використовує військові, економічні, політичні та інформаційні важелі для реінтеграції країн «близького зарубіжжя». Україна не є виключенням у цих геополітичних іграх північного сусіда [1, с. 235].

Р. Філоненко вважає, що для ЄС РФ представляє значний інтерес у плані забезпечення енергоресурсами та зміцнення економічних і науково-технологічних позицій у світі, що створює об'єктивні передумови для певних форм включення її в інтеграційні процеси в Європі. В свою чергу, новітні європейські і глобальні процеси зумовлюють необхідність адаптації цілей та орієнтирів зовнішньої політики України до нових реалій, коли РФ і ЄС демонструють потенційні можливості узгодження інтересів у врегулюванні суперечностей різного рівня [22, с. 18].

На думку С. Лотоцького та С. Трохимчука, на сучасному етапі постімперська спадщина найбільше ускладнює північно-східний вектор зовнішньої політики. Тому для налагодження добросусідських відносин з Російською Федерацією потребує нестандартних підходів у вирішенні найбільш болючих та важливих проблем у двосторонніх відносинах між обома країнами. На думку авторів, головними є питання демаркації та делімітації кордонів. Разом з тим, Україна має будувати самостійну політику, усвідомлюючи значення й наслідки не тільки офіційно декларованих цими країнами політичних доктрин, а й тих, що продиктовані так званими «неартикульованими мотивами» та політиками другого плану. Також дослідники намагаються провести аналіз найбільш ймовірних варіантів розвитку відносин між Російською Федерацією та Україною у світлі геополітичних проблем пострадянського простору. На їхню думку, найменш реальним є варіант відновлення державного утворення на кшталт Радянського Союзу. А найбільш сприятливим для розвитку обох країн є розвиток двосторонніх відносин. При цьому, звичайно, можна очікувати і різноманітні починання багатостороннього характеру [10, с. 55–59].

Для розуміння динаміки взаємин України та Російської Федерації слід окреслити найбільш пріоритетні питання співпраці між двома країнами. Зокрема, до таких міждержавних питань слід віднести: розвиток політичного та економічного співробітництва, що спирається розгалужену договірно-правову базу; захист прав людини; спільні наукові-технічні розробки і співпраця в галузі ВПК; широкі контакти в галузі культури та освіти.

В перше десятиліття XXI ст. з'являється ряд досліджень в яких проводиться аналіз окремих сфер українсько-російських відносин на сучасному етапі. В сферу наукових інтересів дослідників потрапляють питання національної ідеї в українсько-російських відносинах, проблема стратегічного співробітництва, а також забезпечення прав національних меншин та ін.

Зокрема, В. Пасічник у своєму дослідженні проводить аналіз української національної ідеї та її вплив на формування відносин між двома державами. Автор висловлює думку, що російська стратегія в довгостроковому плані зорієнтована на інтеграцію України в євразійський простір як засіб встановлення повного контролю Москви над українськими ресурсами та територією, зберігаючи формальні ознаки її державності. У результаті російської експансії, а також неефективної економічної політики України та ігнорування її панівною елітою ролі національної ідеї в побудові національної правової держави, Україна поступово втрачає важливі ознаки суверенітету, і потрапляє в економічну та політичну залежність від Росії [12, с. 12].

Досить складним та суперечливим у науковій літературі залишається питання Чорноморського Флоту, Криму та Севастополя. Зазначені проблеми знайшли своє відображення в дослідженнях науковців, які намагалися проаналізувати ситуацію та знайти вирішення даних проблем. У цьому контексті негативно ставиться до перебування Чорноморського Флоту РФ в Криму Д. Базив. Він зазначає, що у випадку військового конфлікту між НАТО та Росією під удар потраплять не російські Воронеж чи Самара, український Севастополь [3, с. 34].

Разом з тим, з початком нового тисячоліття у дослідників на перший план вийшла проблема відносин України з НАТО та її вплив на українсько-російське співробітництво. Якщо проаналізувати наявну літературу, то число робіт, які розглядають цю проблему, зросло після 1996 р. У Росії свої пріоритети у зовнішній політиці, в тому числі і по відношенню до НАТО.

На думку авторів монографії «Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства» проблема полягає в тому, що Росія вбачає в Україні та в Білорусії, так званний, перший ешелон у своїх геостратегічних планах щодо НАТО та країн Центрально-Східної Європи. Проте Білорусь не в змозі забезпечити Росії міцних військово-стратегічних позицій від Балтики до Чорного моря, тому без

України її північний сусід потрапляє в ситуацію геостратегічного колапсу, що назавжди виключає можливість її відродження як провідної геополітичної сили в Європі [21, с. 54].

Активно вивчається і обговорюється українськими істориками питання про участь України в СНД і, в цьому зв'язку, розгляд її відносин з Росією. Ця дискусія почалася з часу появи самої структури й триває до тепер. Деякі дослідники вважають, що в СНД Росія проводить свою імперську політику, тому Україні там не місце.

У сфері економіки в центрі уваги дослідників перебувають, як правило, конкретні проблеми господарських комплексів Росії та України, далеко не завжди безпосередньо пов'язані з двосторонньою інтеграцією. Але саме в ході цієї роботи науковими та, певною мірою, медіа-спільнотами двох країн закладалися підвалини історіографії економічного співробітництва Росії та України. Адже в поле зору вчених і експертів потрапляли базові елементи неминучих в майбутньому інтеграційних процесів. Навіть в умовах «дистанціювання» від Росії у військовій, політичній, культурній сферах українські політики розуміли небезпеку і неприйнятність для власної країни поширення такого ставлення на двосторонні економічні зв'язки.

Разом з тим, деякі дослідники проводячи аналіз економічних зв'язків між двома державами, зазначають, що якби Україна повністю припинила товарний обмін з Росією та іншими країнами СНД, то в неї залишилася б можливість забезпечити виробництво тільки 15% свого кінцевого продукту, що адекватно соціально-економічного колапсу. Відповідно Росії за такої ситуації вдалося б зберегти 65% кінцевого продукту [20, с. 6].

Загалом, як засвідчує аналіз наведений у аналітичній довідці «Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки). «Шляхом Європейської інтеграції» за період з 1996 до 1999 рр. обсяг товарообігу між РФ та Україною скоротився з 14,4 млрд. дол. до 8,0 млрд. дол., а структура українсько-російських торговельних відносин до цього часу залишається заручницею колишнього народногосподарського комплексу СРСР. Проте головною проблемою автори визначають застосування штучних тарифних та нетарифних обмежень у торгівлі з Україною [16, с. 306–307].

Проте, головною проблемою виступає енергетична сфера взаємин між двома державами. Як зазначає С. Андрущенко «енергетичне питання виступає ще одним засобом тиску на Україну в геополітичній геометрії США-Росія-

ЄС-Україна, що здебільшого відбувається не на користь українських інтересів» [1, С. 244].

Загалом це далеко не повний перелік політичних проблем, що існують в українсько-російських відносинах і потребують досконалого вивчення в майбутньому. Таким чином, історіографічний аналіз праць дає змогу ствер-

джувати, що політичні аспекти російсько-українських відносин відображені в науковій літературі. Переважно зіштовхуємося з працями, в яких коротко або побіжно йде мова про досліджувану нами проблему. До того ж час написання праць суттєво впливав як на їх зміст, так і на погляди авторів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко (Гринько) С.В. Україна в сучасному геополітичному середовищі: Монографія / С.В. Андрущенко (Гринько). – К.: Логос. – 288 с.
2. Апатов С.И. Безопасность Украины и НАТО / С. Апатов // Российско-украинские отношения: преемственность и развитие. Матер. межд. конф. «Круглый стол российских и украинских ученых» (23–24 мая 1996 г.). – Одесса: «А-ТЕКС», 1996. – С. 63–66.
3. Базив Д.П. Геополітична стратегія України / Дмитро Базив. – К., 2000. – 192 с.
4. Василенко С.Д. Європейський процес: Україна. Монографія / Світлана Василенко. – Одеса: ІСЦ політехнічного ун-ту, 1996. – 138 с.
5. Глебов В.В. Политика в Черноморском регионе в контексте украинско-российских отношений / В.В. Глебов // Российско-украинские отношения: преемственность и развитие. Матер. межд. конф. «Круглый стол российских и украинских ученых» (23–24 мая 1996 г.). – Одесса: «А-ТЕКС», 1996. – С. 21–27.
6. Діак І. В. Україна – Росія: Історія та сучасність / І.В. Діак. – К.: Укрполіграфсервіс, 2001. – 400 с.
7. Копиленко М. Межі компетенції. Проблеми правового статусу Криму – пошук варіантів / М. Копиленко, О. Копиленко // Політика і час. – 1996. – № 11. – С. 47–53.
8. Купчишин О. Співробітництво – з СНД, інтеграція – з Росією, перспективи вступу до ЄС / О. Купчишин // Політика і час. – 1996. – № 7. – С. 13–17.
9. Курпас Ю. Українсько-російські відносини через призму територіальних проблем: визначення статусу Чорноморського флоту і м. Севастополя (правова оцінка) / Ю. Курпас // Київський ун-т як осередок національної духовності, науки, культури. Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 165-річчю ун-ту. – К.: Вид. Центр КДУ, 1999. – Ч. I. – С. 90–94.
10. Лотоцький С. Україна в світовому геополітичному просторі [Текст] / С. Лотоцький, С. Трохимчук; наук. ред. М. Мальський; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Факультет міжнародних відносин. – Л.: [б.в.], 2002. – 192 с.
11. Мироненко В.И. Российско-украинские отношения в 1991 – 2002 гг. Историографический очерк / Виктор Мироненко. – Москва, 2004. – Режим доступа: http://vimironenko.narod.ru/sci/sci0002/sci0002.htm#_ftn1 (дата звернення: 20.02.2014). – Назва з екрану.
12. Пасічник В. М. Національна ідея в контексті українсько-російських відносин [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.05 / Пасічник Василь Миколайович; Український держ. лісотехнічний ун-т. – Л., 2004. – 19 с.
13. Седляр Ю. О. Стратегічне партнерство в українсько-російських відносинах [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.04 / Седляр Юлія Олександрівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 20 с.
14. Сковелес Л.С. Імперська політика Росії в СНД / Л. Сковелес // Студії політичного центру «Генеца». – 1995. – № 3. – С. 28–32.
15. Стадніченко О. І. Проблема забезпечення прав національних меншин у міждержавних відносинах України і Російської Федерації [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.04 / Стадніченко Ольга Іванівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 20 с.
16. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» [Текст] / А. С. Гальчинський [та ін.]. – Офіц. вид. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
17. Романуха О.М. Розвиток українсько-російських відносин в сфері культури і науки (1991–2005 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 00.07.01 / О.М. Романуха; Донець. нац. ун-т. – Донецьк, 2007. – 20 с.
18. Тертичний В. Росширення НАТО: військові аспекти / В. Тертичний // Політика і час. – 1996. – № 8. – С. 18–23.
19. Тлушак О. Ю. Політико-правовий аналіз українсько-російських відносин [Текст]: автореф. дис.... канд. політ. наук: 23.00.04 / Тлушак Олександр Юрійович; Тавр. нац. ун-т ім. В.І. Вернадського. – Сімф., 2009. – 20 с.

20. Україна-Росія: проблеми економічної взаємодії [Текст] / С.І. Пирожков [та ін.]. – К.: [б.в.], 2000. – 255 с.
21. Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства [Текст] / О.П. Дергачов [та ін.]; ред. Г.М. Перепелиця; Національний ін-т стратегічних досліджень, Фонд ім. Фрідріха Еберта. Представництво в Україні. – К.: Видавничий дім «Стилос», 2004. – 407 с.
22. Філоненко Р. Ю. Європейська інтеграція України в контексті її відносин з Російською Федерацією [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.04 / Філоненко Роман Юрійович; Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України. – К., 2008. – 19 с.
23. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України [Текст]: підручник для студ. ВНЗ / Л.Д. Чекаленко. – К.: Либідь, 2006. – 352 с.
24. Чумак В.М. Україна – Росія: Між стратегічним партнерством і конфліктністю [Текст] / В.М. Чумак [та ін.]; Рада національної безпеки і оборони України, Національний ін-т стратегічних досліджень. – К.: [б.в.], 1997. – 67 с.
25. Щербина В.П. Права людини в історії політичної і правової думки Росії та України / В. Щербина. – Хмельницький, 1998. – 660 с.

© *Александр Дмитрушко*
(Київ)

УКРАИНСКО-РОССИЙСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В ИСТОРИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (1991–2011 ГГ.)

В статье раскрываются отдельные аспекты украинско-российских отношений в период 1991–2011 гг. в работах украинских исследователей. Такой небольшой период времени в некоторой степени усложняет работу исследователей, требует более взвешенного и беспристрастного взгляда на события того времени. Но несмотря на такие трудности в исследовании темы, интерес к ее изучению постоянно рос. Следует отметить, что риторика научных исследований изменялась в зависимости от с приоритетов внешней политики Украины.

Ключевые слова: Украина, Российская Федерация, историография, геополитика, международные отношения.

© *Alexandr Dmytrushko*
(Kyiv)

UKRAINIAN-RUSSIAN RELATIONS IN THE HISTORICAL LITERATURE (1991 TO 2011)

In a scientific study author highlighted some aspects of Ukrainian-Russian relations during the period 1991 to 2011, and their reflection in the works of Ukrainian researchers. General history of Ukrainian-Russian relations is quite short. In addition, researchers are deprived of such an important resource studies as a historical distance. This greatly complicates the work of researchers and requires a balanced and unbiased view of the events of that time. However, interest in the study of this subject is growing. The rhetoric of research changed along with the changing priorities of the foreign policy of Ukraine. After Ukraine gained independence, the researchers characterized the Ukrainian-Russian relations from the standpoint of inferiority and insisted on the primacy of European integration of Ukraine. The author has attempted to show the main trend of bilateral relations Governments of Ukraine and the Russian Federation for the period. Research paper explains the different approaches, attitudes among academics regarding the development of existing problems and possible ways to address them in the interaction between the two countries. Particular attention is paid to the political sphere between Ukraine and the Russian Federation. This is a question of the Black Sea Fleet, the status of Crimea and Sevastopol, the demarcation of borders between the two countries. Academics engaged in economic cooperation between the two countries. According to researchers, the main problem is the energy sector between the two countries. In order to study the Russian-Ukrainian relations have evolved, we have to identify the most important issues that require detailed study.

Keywords: Ukraine, Russia, historiography, geopolitics, international relations.

До редакції надійшла 3.03.2014.